

MSGSÜ İstanbul Resim Heykel Müzesi Arşivi Leyla Turgut Terekesi Fotoğraflarıyla Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı

Dr. Esmâ İGÜS**
Pınar BOLEL KOÇ***

Özet

Osmanlı İmparatorluğu'nda XIX. yüzyılda her alanda yaşanan değişim, Osmanlı kentlerinde özellikle de İstanbul kent dokusunda kentsel ve yaşamsal dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuş, böylece İstanbul'un bürokrat ve zengin sınıfına mensup aileler ikamet alanlarını tarihî yarımadadan Pera ve Nişantaşı bölgesine kaydırmışlardır. Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı da bu dönüşüm sürecinde XIX. yüzyılın son çeyreğinde İstanbul Ayaspaşa'da inşa edilmiş önemli sivil yapı örneklerindedir. İtalyan Büyükelçisi Baron Blanc tarafından yaptırılan konak; önce İtalyan Büyükelçiliği, daha sonra ise Hariciye Nezareti Lojmanı olarak kullanılmış, ancak 1911 yılında çıkan bir yangında içindeki değerli eşyalarla birlikte yanmıştır. Yangından konağın sadece müstemilat binaları kurtulmuştur. Hariciye Nazırı Ahmet Tevfik Paşa'nın mülkiyetinde olan konağın müstemilat binaları 1930 yılında Paşa'nın ailesi tarafından otele çevrilmiştir.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi İstanbul Resim Heykel Müzesi Arşivi'ndeki Leyla Turgut Terekesi'nde, Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağının cephe ve iç mekân fotoğrafları bulunmaktadır. Bundan dolayı bu çalışmanın hazırlanmasında, Leyla Turgut Terekesi'ndeki Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı'na ait fotoğraflar önemli bir yere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: XIX. Yüzyıl, II. Abdülhamid, Hariciye Nazırlığı, Ahmet Tevfik Paşa, Asım Turgut, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi İstanbul Resim Heykel Müzesi Arşivi, Leyla Turgut Terekesi.

Foreign Ministry (Tevfik Pasha) Hall With The Photos In Istanbul Museum Of Painting And Sculpture Archives Of Leyla Turgut Estate Assets Mimar Sinan Fine Arts Of University

Abstract

The revolution that has occurred concerning all areas in the 19th century in Ottoman Empire caused municipal and vital changes in Ottoman cities especially in Istanbul's urban fabric. In this manner, the rich and bureaucratic families have moved their residences from historical peninsula to Pera and Nişantaşı area. Foreign minister (Tevfik Paşa) Hall which is an important example to civil buildings built on the spur of the revolution in the last quarter of 19th century in Istanbul Ayaspaşa. The Hall that was built by the Italian ambassador, firstly used as Italian ambassadorship and after that it was used as Foreign Ministry Public Housing but it was blasted in a fire with the valuable goods inside. Only the auxiliary buildings were saved from the fire. The auxiliary buildings of hall that are owned by Ahmet Tevfik Paşa's were turned into a hotel by Paşa's family in 1930.

** Arş. Gör. Dr. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

*** Uzman Sanat Tarihçisi

The Hall's aspect and interior photos can be found in İstanbul Museum of Painting and Sculpture Archives Mimar Sinan Fine Arts of University (Leyla Turgut estate assets). Consequently, the photos of the Hall that can be found in Leyla Turgut estate assets have an important place in this study.

Key Words: XIX. Century, II. Abdulhamid, Foreign Ministry, Ahmed Tevfik Pasha, Asım Turgut Pasha, İstanbul Museum Of Painting And Sculpture Mimar Sinan Fine Arts Of University Archives, Leyla Turgut Estate Assets.

Osmanlı İmparatorluğu, XIX. yüzyılla birlikte kültürel, kurumsal ve siyasi alanda ciddi bir değişim sürecine girmiştir. Bu değişim sürecinde 1838 yılında İngiltere ile imzalanan Baltalimanı Antlaşması ile Osmanlı'nın Avrupa kapitalist sistemine dahil edilmesi ve 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı önemli kavşaklardandır. Bu noktada Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal yapısında her alanda yaşanan değişim, genelde periferideki Osmanlı kentlerinde özellikle de İstanbul kent dokusunda kentsel ve yaşamsal dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur. (Akpolat; 20004: 77, Tekeli; 2006: 381)

Bu sürece kadar ciddi bir talep gören şehrin önemli ikamet alanları Tarihi Yarımada ile Haliç Kıyıları eski popüleritesini yitirmiş, yeni yerleşim birimleri oluşmuş; Pera, Ayaspaşa, Dolmabahçe ve Nişantaşı şehrin talep gören yeni ikametgâh noktaları haline gelmiştir. Bu yeni birimlerin talep görmesinin en önemli nedeni, Dolmabahçe Sarayı'nın (1856) bitirilmesiyle Osmanlı Hanedanı'nın bir daha dönmek üzere suriçini terk etmesi ve bürokrat sınıfın Saray'a yakın noktalarda yaşamak istemesidir. (Yerasimos; tarihsiz: 52)

Yukarıda söylenenlerin minvalinde, XIX. yüzyılda İstanbul'da konut arzında bir önceki yüzyıla göre farklı taleplerin ortaya çıktığını ifade etmek mümkündür. Bu taleplerin başında müstakil evlerden apartmanlara yöneliş gelir. Ayrıca hızla artan yapılaşma süreci yapı malzemelerinde değişimler yaşanmasına neden olmuş, ahşap binaların yerini kâgir binalar almıştır. (Ortaylı; tarihsiz: 56)

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren şehrin yeni oluşan yaşam alanlarından biri olan Ayaspaşa, Pera'nın (Beyoğlu) kuzeyinde yer almaktadır. Taksim Meydanı'ndan, Kabataş'a doğru inen dik yamaçlar üzerinde, İnönü (eski Gümüşsuyu) Caddesi ile Kabataş arasındaki yörede kurulu, Beyoğlu ilçesine bağlı semttir. Gümüşsuyu Mahallesi olarak da bilinir. Semt, ismini Kanuni Sultan Süleyman'ın Sadrazamlarından Ayas Paşa'dan almaktadır. Ayas Paşa'nın, tarihsel süreçte bu semtte bahçesinde havuzu olan ahşap bir konağı olduğu bilinmektedir.¹

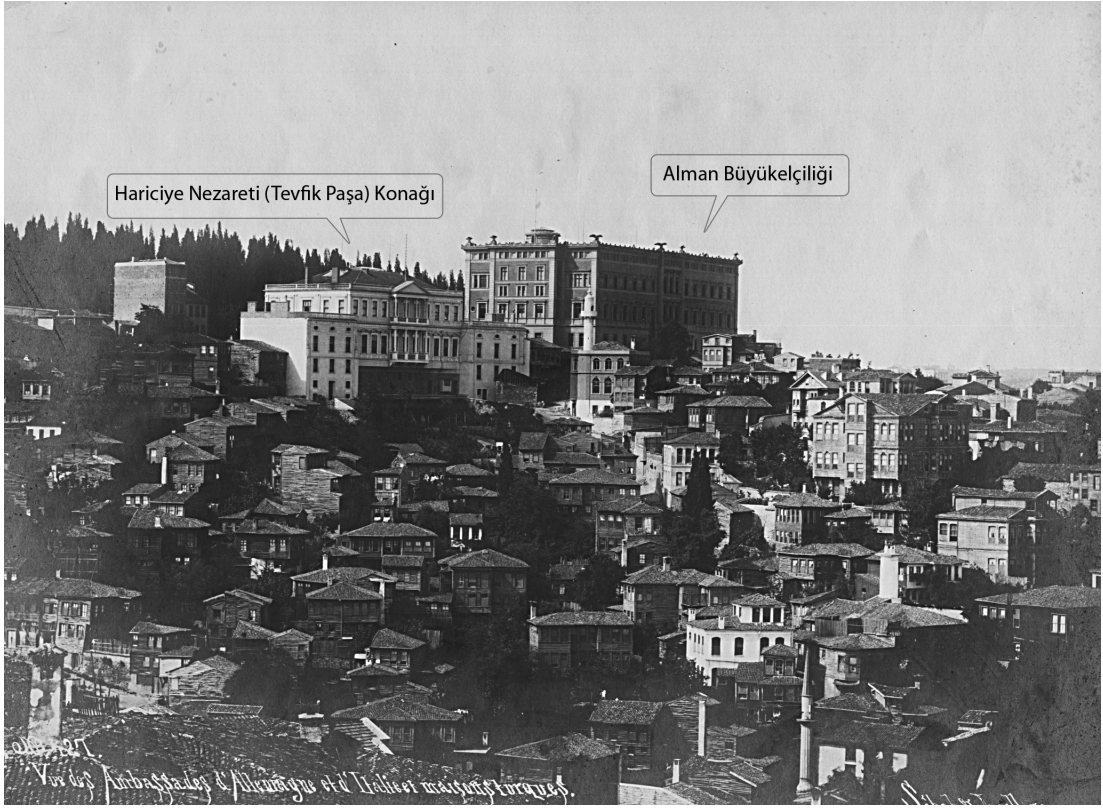
XIX. yüzyıla kadar Ayaspaşa'nın büyük bir kısmı, hıristiyan ve müslüman mezarlıklarının bulunduğu bir alan iken, İstanbul kentinin modernleşme süreci ile Ayaspaşa, salt gayrimüslimlerin değil, şehrin gelir düzeyi yüksek müslüman ahalisinin de konut alanı olarak rağbet ettiği gözde semtlerden biri haline gelmiştir. Ayaspaşa'nın Dolmabahçe Sarayı'na yakın bir noktada yer alması da XIX. yüzyılda semtin popüleritesini arttıran nedenlerdendir.

Bu süreçle Ayaspaşa'da yapılan ilk büyük bina, 1877 yılında inşası tamamlanan ve çatısındaki Prusya kartal heykellerinden dolayı halk arasında "Kuşlu Saray" olarak bilinen Alman Sefareti'dir. Yapının mimarı Alman asıllı Goebels'dir. (Cezar; 1991: 49)

Ayaspaşa semti yapı tarihi kronolojisinde yer alan ikinci bina, Alman Sefareti'nden kısa bir süre sonra yapılan ve bizim çalışmamıza da konu teşkil eden İtalyan Sefareti Konağı veya Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı olarak bilinen yapıdır. Gümüşsuyu Caddesi üzerinde bulunan Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı, ne yazık ki günümüze ulaşmamıştır. Konak, Ayaspaşa semt tarihi ve XIX. yüzyıl İstanbul mimarlık tarihi için önem arz eden bir yapıdır.

Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı, XIX. yüzyılın son çeyreğinde Marmara Denizi ve Boğaza hâkim muhteşem manzaralı sırtta Gümüşsuyu'nun denize bakan kısmında İtalyan Büyükelçisi Baron Alberto Blanc tarafından yaptırılmıştır. İtalyan Büyükelçiliği olarak altmış odalı ve

¹ www.istanbul.com (10.02.2011)

Fotoğraf 1: Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı'nın Dolmabahçe Kıyısından Görünümü (MSGSÜ İstanbul Resim Heykel Müzesi Arşivi Leyla Turgut Terekesi Fotoğraf Dosyası, Env.No:7/8921)

kâgir tasarlanan konağın tüm inşa masraflarının, çeşitli kaynaklarda² Baron Blanc'ın Amerikalı milyoner eşi tarafından karşılandığı ifade edilmektedir. İtalyan yazlık saraylarının cephe düzeni örnek alınarak yapılan bu ihtişamlı bina, XIX. yüzyılda Alman Elçiliği ile birlikte Ayaspaşa'nın görünümünü değiştiren önemli yapılardan biriydi. İstanbul'un dolayısıyla da Ayaspaşa'nın modern şehir görüntüsü veren bu yapının, yapım tarihi ve mimarının kimliği ne yazık ki tespit edilememiştir.

Günümüze ulaşmayan Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı'na ait belge niteliğindeki fotoğraflar, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi İstanbul Resim Heykel Müzesi Arşivi'ndeki Leyla Turgut Terekesi'nin Fotoğraflar Dosyasında³ bulunmaktadır. Dosyadaki Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı'na ait 16 adet fotoğraftan; iki tanesi yapının dış cephesine, ondört tanesi de iç mekânlarına aittir. İç mekân fotoğraflarının 6 tanesi birbirinden farklı olup sekiz tanesi birbirinin aynısıdır. Koleksiyondaki bazı fotoğrafların araksında elyazısı ile Almanca düşülmüş bazı notlar bulunmaktadır. Bunlar, yapının tarihsel sürecine ve Leyla Turgut'un yaşamına ışık tutacak tarzda bilgileri içermektedir.

² Anonim, "Ayaspaşa" *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C:1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 1993, s: 464- 465.

Mustafa Cezar, *XIX. Yüzyıl Beyoğlusu*, Ak Yayınları Kültür ve Sanat Kitapları, İstanbul, 1991, s.407.

Şefik Okday, "Büyükbabam Son Sadrazam Ahmed Tevfik Paşa", Ata Ofset, İstanbul, 1986, s:75.

Said Naum Duhani, *Eski İnsanlar, Eski Evler: XIX. Yüzyıl Sonunda Beyoğlu'nun Sosyal Topografisi*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul, 1984, s:121.

³ ALeyle Turgut Terekesi için daha detaylı bilgi için Bkz. Esmâ İğüs Parmaksız ve Pınar Bolel Koç, Arşiv, Kadın, Kimlik: MSGSÜ. Resim Heykel Müzesi Arşivi'nden Leyla Turgut Terekesi, *Kadın Belleğini Oluşturmada Kaynak Sorunu, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı 20. Yıl Sempozyumu (17-19 Nisan 2009)* Kadir Has Üniversitesi, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 2009, s: 148-151.

Fotoğraf 2: Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı'nın Dolmabahçe Kıyısından Görünümü (MSGSÜ İstanbul Resim Heykel Müzesi Arşivi Leyla Turgut Terekesi Fotoğraf Dosyası, Env. No: 18/8932)

Leyla Turgut Terekesi'ndeki yapıya ait 2 nolu dış cephe fotoğrafında⁴ Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı'nın; giriş, birinci ve ikinci kat olmak üzere üç katlı ve neoklasik üslupta inşa edildiği anlaşılmaktadır. Neoklasik tarz bu dönem yapıları için karakteristiktir.

Fotoğrafta da görüldüğü üzere yapı, dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Cephenin birinci ve ikinci katında ana ekseninde yer alan balkonlar, tepede üçgen alınlıkla bitirilerek yapıya görkemli ve anıtsal bir görünüm katmıştır. Yapının her katında farklı bir cephe tanzimi söz konusudur. Giriş cephesi, birinci ve ikinci kata göre daha sade bir görünüm sergilemektedir. Birinci katta, balkonun her iki yanında dikdörtgen çerçeveli üçgen alınlıklarla sonlandırılan dörder adet pencere bulunmaktadır. Yapının ikinci katında ise, tıpkı birinci kat cephesinde olduğu gibi balkonun her iki yanında dörder adet dikdörtgen çerçeveli pencereler yer alır.

Konutun sağ ve sol yanlarına giriş ve birinci kat düzeyinde olan sağ ve sol kanatlar eklenmiş olup, kanatların cephe biçimlenmesine simetri hâkimdir. Kanatların müstemilat işlevine hizmet etmek üzere tasarlanmış olması kuvvetli bir ihtimaldir.

Dönemin mimari anlayışına uygun olarak çatı; çatıyı saklayan parapet duvarları ile çevrelenmiştir. Parapet duvarlarının arkasında kiremit kaplı kırma çatı vardır.

Baron Alberto Blanc, yapının inşasının tamamlanmasından kısa bir süre sonra İtalya Devleti tarafından ülkesine geri çağırılmıştır. Bina için harcadığı bedeli ülkesinden geri isteyen Baron bunda başarılı olamamış ve maddi sıkıntı içine düşmüştür. Bunun üzerine elçi, konağın Osmanlı

⁴ Fotoğrafın arkasında sol alt köşede "Leyla's Gebruchhaus (Leyla'nın Doğduğu Ev), sağ alt köşede" Tefik Paşa Haus Constantinople (Tevfik Paşa Evi, İstanbul), Nov (Kasım)1911- 30 Marz (Mart) 1912" yazmaktadır.

Devleti tarafından satın alınması için II. Abdülhamid'e başvurmuştur. Baron Blanc'ın bu talebi Saray tarafından olumlu karşılanmış ve konak Sultan II. Abdülhamid tarafından 19.000 altına satın alınmıştır. (Duhani;1984:121) Abdülhamid'in kişisel servetinden bedeli karşılanan konak, Hariciye Nazırları'na Hariciye Konağı Lojmanı olarak tahsis edilerek İtalyan Eçiliği Binası böylece Hariciye Nezareti Konağı'na dönüştürülmüştür. Bu dönüşümden sonra konağın tarihsel süreçteki ilk sakini Hariciye Nazırı Ahmet Tevfik Paşa ve ailesidir. Ahmet Tevfik Paşa, Berlin Büyükelçiliği'ndeki görevinden ayrıldıktan sonra 1895 yılında ailesiyle Hariciye Nazırı olarak konağa yerleşmiş ve Nazırlığı süresince konakta ailesi ile ikamet etmiştir. (Okday; 1986: 75)

Said Naum Duhani, *Eski İnsanlar Eski Evler: XIX. Yüzyıl Sonunda Beyoğlu'nun Sosyal Topografisi* adlı kitabında Hariciye Nezareti Konağı'ndan bahsetmektedir.

"Tevfik Paşa Konağı, çok önemli sırların şahidi olmuştur. Bu dört duvar arasında Nazır, önemli konuları görüşmek üzere gelen diplomatik misyon şeflerinin şikayet ve dileklerini dinlerdi. Sözlü notalar, Ayazpaşa'daki bu binada hazırlanır, Osmanlı İmparatorluğu'nun yabancı başkentlerdeki elçiliklerine, orta elçiliklerine aynı yerden şifreli telgraflarla iletirdi. Kısacası bu bakanlık konutu Hariciye'nin Mutfağıydı. (Duhani; 1984: 122)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı'na ilişkin yaptığımız araştırmalarda, yapıya ait çeşitli belgelere ulaşılmıştır. Belgelerin içeriği, konağın tamiri, tefrişatı ve konağın Saray tarafından Ahmet Tevfik Paşa'ya bağışlanmasıyla ilgilidir.

Ulaşılabilen arşiv belgelerini kronolojik olarak tasnif edecek olursak ilk dört belge, konağın tamirati ve tefrişatı ile ilgilidir. 28 Mayıs 1898 tarihli ilk belge⁵, konak için yapılacak tamiratın keşif defteridir. Belgede; konağın dış taraf kaplamalarının tamamen çürümüş olduğu ve bunlara boya sürüleceği, 98 adet iç kapının harap olduğundan kapılara üç kat yağlıboya sürüleceği, korkuluk parmaklıkları ile küpeştelerin boyanacağı, konağın iç tavanlarının çoğunun bozulmuş ve kabarmış olduğundan bunlara yağlıboya sürüleceği, çatı kiremitlerinin bozulmuş olduğu noksan kiremitlerin tamamlanacağı ve kiremitlerin eskisi gibi demir tellerle bağlanacağı, konağın iki tarafında bulunan kâgir binaların iç ve dış sıvalarının bozulmuş olduğundan dolayı tamir edileceği, duvarlara badana sürüleceği ve tüm masrafların kuruş hesabıyla 64218 kuruş tuttuğu Askeri Daire Ser Mimarı Ohannes Arnavudyan ve İnşaat Dairesi Keşif Heyetinden Yüzbaşı Halit Ahmet imzalarıyla Saray'a arz olunmuştur.

13 Ekim 1898 tarihli iki belgede,⁶ Hariciye Nazırının ikametine mahsus konağın Almanya İmparatoru'nun İstanbul'a gelmesinden önce tefrişatının yapılabilmesi için 1000 liranın gerekli olduğunun ifade edildiği Padişahın Ser Kâtibi Tahsin tarafından Maliye ve Hariciye Nezaretlerine yazılmış tezkirelerdir.

Son belge⁷ ise, ikinci ve üçüncü belgelerin ardılı olup 17 Ekim 1898 tarihlidir. Belgede; konağın tefrişatı için gereken 1000 liranın ödendiği, ancak 1898 senesinin Maliye bütçesindeki mürşat tertibinin kapanmış olmasından dolayı bu durumun Maliye bütçesinde denksizliğe yol açacağı, bu meblağın Maliye tahsisatına ilave edilmesi için Sadrazam buyruğunun yazılması talep edilmektedir.

1897 yılında cereyan eden Teselya Savaşı'nda Gazi Ethem Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu, Yunanlıları bozguna uğratmıştır. Bu zaferin sonucunda II. Abdülhamid kumandan ve nazırlarına değeri yirmi bin ile altmış altın lira arasında değişen çeşitli ihsanlarda bulunmuştur. Padişah, Ahmet Tevfik Paşa'ya da hediye olarak kırk bin altın lira gönderir. Ancak Tevfik Paşa devletten zaten maaş aldığını belirterek, Padişahın bu ihsanını kabul etmemiş ve geri göndermiştir. Bunun üzerine II. Abdülhamid, Paşa gönderdiğimi az mı buldu vahametine kapılarak Paşa'yı memnun etmenin yollarını aramaya başlar. Bir müddet sonra Ahmet Tevfik Paşa, Sultan II. Abdülhamid tarafından Saray'a çağrılarak oturduğu Hariciye Nezareti Konağı'nın evi olmadığı için kendisine tapuladığını bildirmiş ve tapuyu da II. Abdülhamid bizzat eliyle Ahmet Tevfik Paşa'ya teslim etmiş böylece Tevfik Paşa ve ailesi Paşa'nın 13 yıllık kesintisiz Hariciye Nazırlığı görevi süresince konakta ikamet etmişlerdir. (Koloğlu; 2007: 33)

⁵ BOA, Fon Kodu: İ..HUS., Dosya No:65, Gömlek No:1316/M-020, Tarih: 07/M/1316 (Hicri)

⁶ BOA, Fon Kodu: İ..HUS., Dosya No:68, Gömlek No: 1316/Ca-105, Tarih: 26/Ca/1316 (Hicri)
BOA., Fon Kodu: BEO., Dosya No:1213, Gömlek No: 90954, Tarih: 03/C/1316 (Hicri)

⁷ BOA, Fon Kodu: I..HUS., Dosya No:65, Gömlek No: 1316/M-020 , Tarih: 07/M/1316 (Hicri)

Fotoğraf 3: Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı Büyük Salonu ve Büyük Salondan Küçük Salonun Görünümü (MSGSÜ İstanbul Resim Heykel Müzesi Arşivi Leyla Turgut Terekesi Fotoğraf Dosyası, Env. No: 8/8922)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı'nın Saray tarafından Ahmet Tevfik Paşa'ya ihsan edilmesine dair Temmuz 1902 tarihli dört adet belge⁸ bulunmaktadır. Bu belgelerde, 1902 yılında konağın Ahmet Tevfik Paşa'ya bağışlandığı ve konağın tapu kayıtlarının Paşa'nın üzerine geçirildiği belirtilmektedir.

Konağın mülkiyeti Ahmet Tevfik Paşa'ya geçince, Paşa konakta bazı değişiklikler yaptırmış, konağın ahşap parmaklıkları ve giriş kapısını, demirden döktürerek değiştirmiştir. Ahmet Tevfik Paşa ailesinin ikametgahı sırasında konakta; hizmetkâr olarak kapıcı, iki arabacı, seyis, bahçıvan ve çırağından başka bir baş hizmetkâr, Rum asıllı üç kadın hizmetçi, iki çamaşırıcı, bir sofracı, bir kilerci, bir bulaşıkçı, bir aşçıbaşı ile üç aşçı yamağı görev yapmaktaydı. (Okday; 1986: 76)

XIX. yüzyılın son çeyreğinde metropolleşme yolunda ilerleyen İstanbul'da, Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı kent görünümü açısından önemli bir dönüşüme işaret ederken, Osmanlı'nın sosyal hayatındaki değişimlere de tanıklık etmiştir. Şefik Okday'ın *Büyükbabam Son Sadrazam Ahmed Tevfik Paşa* adlı kitabında anlattığına göre, kadınla erkeğin bir arada bulunduğu ilk Modern Osmanlı Düşünü, Paşa'nın oğlunun düğün merasimi sırasında konakta yaşanmıştır.

Ahmed Tevfik Paşa, Sultan Mehmed Reşad Döneminde Hariciye Nazırlığı görevinden alınmış ve Londra Büyükelçisi olarak görevlendirilmiştir. Paşa ve ailesinin Londra'ya yerleşmesiyle konak, Saray tarafından Hariciye Nezareti Lojmanı olarak kullanılmaya devam edilmiş ve aylık altmış altın lira karşılığında Ahmet Tevfik Paşa'dan kiralanmıştır.

Said Naum Duhani'nin Beyoğlu'nun tarihsel ve sosyolojik dönüşüm sürecini anlattığı *Eski Evler Eski İnsanlar: XIX. Yüzyıl Sonunda Beyoğlu'nun Sosyal Topografisi* adlı kitabında Ahmet

⁸ BOA, Fon Kodu: İ.HUS., Dosya No:98, Gömlek No: 1320/R-41, Tarih: 17/R/1320 (Hicri)
BOA, Fon Kodu: Y.A. HUS., Dosya No:432, Gömlek No: 66Tarih: 21/R/1320 (Hicri)
BOA, Fon Kodu: Y.MTV, Dosya No:232, Gömlek No: 118., Tarih: 20/R/1320 (Hicri)
BOA, Fon Kodu: BEO, Dosya No:1891, Gömlek No: 141801, Tarih: 21/R/1320 (Hicri)

Fotoğraf 4: Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı Büyük Salon (MSGSÜ İstanbul Resim Heykel Müzesi Arşivi Leyla Turgut Terekesi Fotoğraf Dosyası, Env. No: 11/8925)

Tevfik Paşa'dan sonra göreve gelen Hariciye Nazırlarının bu konakta oturmaya devam ettiklerini ve konakta gerçekleşen bir dizi sosyal olayı aşağıdaki satırlarda anlatmaktadır:

“Tevfik Paşa, VII. Edouard’a elçi gidince, yerine geçen Rifat Paşa, Ayazpaşa Bulvarı’ndaki evin salonlarında yabancı elçi ve temsilciler onuruna bir dizi yemek vermişti. Dört dörtlük ev sahibesi olan Paşa’nın eşi hem kocasına hem yardım ediyor, hem de diplomat hanımlarına büyük ihtimam gösteriyordu. Onun yüksek himayelerinde, Hariciye Nezareti Binası’nda başkentin yangınlar sonucu yok olan büyük semtlerindeki (Çırçır -20 Ağustos 1908- ve Hasköy -14 Mart 1909-) felaketzede- lere yardım için bir kermes düzenlenmişti. Dünyanın dört yanından yardımlar yağarken, Madam Paquin’in, Louvre, Printemps ve Galeries Lafayette gibi büyük mağazaların cömertçe gönderdikleri envai çeşit eşyanın rahmetli Rifat Paşa’nın evinde kurulan tezgahlarda Hilal-i Ahmer mensubu güzel hanımlar tarafından satılmasını dün gibi hatırlıyorum”.... (Duhani;1984:123)

Ayrıca gene Duhani’ye göre, Osmanlı diplomasi tarihindeki ilk diplomatik yemek, II. Meşrutiyetin ilanından sonra 23 Temmuz 1908 tarihinde Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı’nda gerçekleştirilmiştir. (Duhani;1984:122)

1911-1912 yılları arasında Hariciye Nazırlığı yapan Asım Turgut Paşa, Avusturya asıllı eşi Letta Asım, oğlu Demir Turgut⁹, kızı Leyla Turgut¹⁰ ve hizmetkârları ile Kasım 1911- 30 Mart 1912 tarihleri arasında Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı’nda ikamet etmiştir¹¹. 23 Kasım 1911 tarihinde

⁹ Demir Turgut, spor tarihimizde yelken sporu ile uğraşan ilk sporcularımızdandır. Ayrıca yelkende ilk milli formayı 1932 Berlin Olimpiyatı’nda Behzat Bayda ve Harun Ülman ile birlikte giymiştir. Bkz. www.1kadin-1erkek.com/tarih/21720-yelken-tarihi.htm (22.01.2011)

¹⁰ Leyla Turgut, Erken Cumhuriyet Döneminin ilk kadın mimarlarından. Ayrıca yüzmede ay yıldızlı formayı 1934 yılında Cavidan Erbelger Hanım ile birlikte Rusya’da giyen ilk kadın yüzme sporcumuzdur. Bkz. Esmâ İğüs Parmaksız ve Pınar Bolel Koç, a.g.e., s. 149.

¹¹ Asım Turgut ve ailesinin Hariciye Nezareti Konağı’nda ikamet ettiği tarihler, MSGSÜ İstanbul Resim Heykel Müzesi Arşivi Leyla Turgut Terekesi’nde bulunan fotoğrafların arkasına düşülen özel notlar sayesinde tespit edilmiştir.

Fotoğraf 5: Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı Asım Turgut'un Çalışma Odası
(MSGSÜ İstanbul Resim Heykel Müzesi Arşivi Leyla Turgut Terekesi Fotoğraf Dosyası, Env. No: 15/8929)

doğan ailenin küçük kızı Leyla, konakta dünyaya gözlerini açmıştır. Leyla'nın Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı'nda doğduğu bilgisi, MSGSÜ İstanbul Resim Heykel Müzesi Arşivi Leyla Turgut Terekesi Fotoğraf Dosyası'na 18/8932 Envanter no ile kayıtlı olan resmin arkasında Almanca olarak el yazısı ile yazmaktadır.

Asım Turgut Ailesi'nin konağa taşınmasından kısa bir süre sonra Asım Turgut'un Avusturya asıllı eşi Letta Asım, konağın müstemilatında bulunan çamaşırhaneyi beğenmemiş, çatı katına özel bir bacası olan yeni bir çamaşırhane yaptırtmıştır. Bu çamaşırhane, konağın sonunu da hazırlamıştır. Bir çamaşır gününde, çamaşırhane bacası asbestle izole edilmesine rağmen çatının ahşap olmasından dolayı bacadan çıkan kıvılcımla önce çatı tutuşmuş, daha sonra yangın tüm konağa yayılarak konağı enkaz haline getirmiştir. Konağın müstemilatları ise, az zararlanmaktan kurtulmuştur. Yangının söndürülmesinde konağın yanında bulunan Alman Konsolosluğu'nun bahriyelileri üstün çaba göstermiş, onların sayesinde değerli ve paha biçilemez antika eşyaların ancak bir kısmı kurtarılabilmektedir. (Okday;1986: 83)

Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı'na ilişkin yapılan çeşitli yayınlarda¹² ve internet kaynaklarında konağın 1911 yılında yandığı ifade edilmektedir. Ancak MSGSÜ İstanbul Resim Heykel Müzesi Arşivi Leyla Turgut Terekesi Fotoğraf Dosyası'na 18/8932 Envanter no ile kayıtlı olan resmin arkasında el yazısı ile Almanca olarak, Konağın 30 Mart 1912 tarihinde yandığı yazmaktadır. Fotoğrafın arkasına bu notu muhtemelen Asım Turgut düşmüştür.

Konağın yanması ile Asım Turgut ve ailesi yine aynı semtte bulunan Pangiri Evi¹³'ne taşınmıştır.

¹² Şefik Okday, a.g.e., s:83.

Anonim, a.g.e., s:465

[1] www.istanbul.com (10.02.2011)

¹³ Pangiri Evi, tıpkı Hariciye Nezareti Konağı gibi Ayaspaşa İnönü Caddesi üzerindeki tek ahşap yapı olup konağın ilk sahibi Osmanlı Bankası Müdürü Pangiris Efendidir. Konak, günümüzde Japon Büyükelçiliği olarak kullanılmaktadır. Bkz.

Anonim, a.g.e., s:465.

Fotoğraf 6: Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı Asım Turgut'un Çalışma Odası (MSGSÜ İstanbul Resim Heykel Müzesi Arşivi Leyla Turgut Terekesi Fotoğraf Dosyası, Env. No: 13/8927)

Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı'nın ana binası XX. yüzyılın hemen başında yandığından dolayı ne yazık ki yapının iç mekân teşkilatlanması hakkında pek fazla bilgi sahibi değiliz. Şefik Okday'ın anıları ve Leyla Turgut Terekesi'ndeki altı adet fotoğraf kısmen de olsa yapının iç mekânlarına ilişkin veriler içermektedir. Terekedeki iç mekân fotoğraflarının, yapının birinci katına ait olması kuvvetli bir ihtimaldir. Ayrıca görüntüler, konağın ortak kullanımına ait olan bölümlerindedir. Kişilere ait özel odaların görüntüleri ise terekede yer almamaktadır.

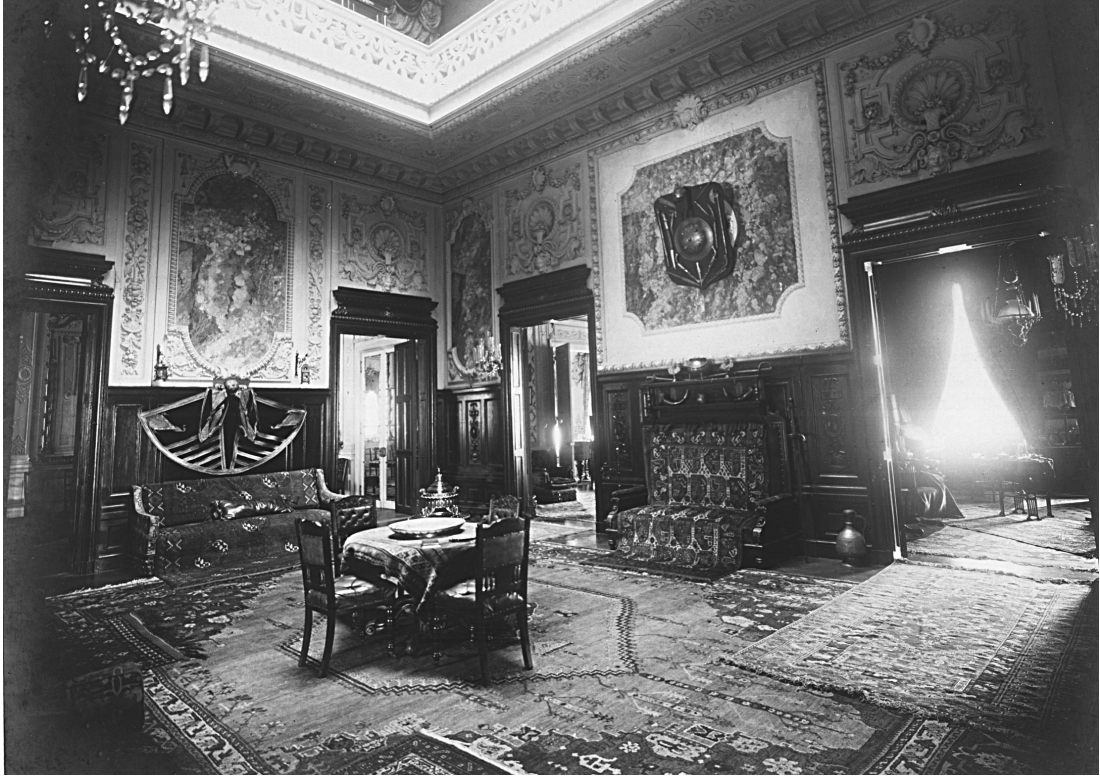
Şefik Okday anılarında, konaktaki üç adet büyük salonun varlığından bahsetmektedir. Leyla Turgut Terekesi'ndeki fotoğraflarda da Okday'ın ifade ettiği üç salonun varlığını tespit etmek mümkündür. Terekedeki fotoğrafların arkasındaki Almanca notlarda salonlar Büyük Salon, Küçük Salon ve Balo (Dans) Salonu olarak isimlendirilmiştir.

3 numaralı fotoğraftan anlaşıldığı üzere, Büyük Salondan Küçük Salona oradanda da yine bir kapı aracılığıyla Asım Turgut'un Çalışma Odasına geçiş yapılabilmektedir. Yani bu üç mekân kapılar aracılığıyla birbirine bağlanmaktadır. Odaların kapılar aracılığıyla birbirine bağlanması dönem yapıları için karakteristiktir.

Yukarıdaki fotoğrafa göre salonun duvarında asılı olan tablodaki oturan kadın Asım Turgut'un eşi Letta Asım olabilir.

Konağın Giriş Holüne ait 7 ve 8 nolu fotoğrafların arkasında Almanca olarak "*Balo (Dans) Salonu Kapıları*" ibaresi yazmaktadır.

Konağa ait tüm iç mekân fotoğrafları değerlendirilecek olursa; Hariciye Nezareti Konağı'nın iç mekânlarının tasarımı (mimari ve iç mimari yönünden) XIX. yüzyılın ihtişamlı yapıları (saray, konak) ile benzerlik göstermektedir. Bu nedenle, yapı için Hariciye Konağı yerine Hariciye'nin Küçük Sarayı tanımını kullanmak daha doğru olacaktır. Kapılar aracılığıyla birbirine geçişi sağlanan salonlar ve odalar, tavan ile duvarlardaki rokoko karakterindeki bezemeler, yerlerdeki ve

Fotoğraf 7: Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı Balo (Dans) Salonu
(MSGSÜ İstanbul Resim Heykel Müzesi Arşivi Leyla Turgut Terekesi Fotoğraf Dosyası, Env. No: 6/8920)

Fotoğraf 8: Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı Balo (Dans) Salonu
(MSGSÜ İstanbul Resim Heykel Müzesi Arşivi Leyla Turgut Terekesi Fotoğraf Dosyası, Env. No: 7/8921)

duvarlardaki kıymetli el halıları, büyük kristal avizeler, abajurlar konaktaki emperyal havayı ve dönemin aristokratik zevkini başarılı bir şekilde ifade etmekte olup dönemin lüks kavramını bize görselleştirerek sunmaktadır.

Konağın dekorasyonunda kullanılan koltuk ve kanapeler, dört ve beş numaralı fotoğraflarda görülen duvarları süsleyen yağlıboya tablolar, masaların üzerinde bulunan gümüş çerçeveli resimler konakta batı tarzı bir yaşam stiline sürdürüldüğüne dair önemli referanslardır. Bunun yanı sıra üç ve altı numaralı fotoğraflarda görülen duvara asılı, koltuk ve kanepelerin üzerine serilmiş el halıları, küçük salon gösteren üç numaralı fotoğrafın orta kısmında yer alan mangal ve yine bu mekândaki tahta oyma yuvarlak sehpanın üzerindeki ibrik, büyük salondaki rahle Doğu kültürünü yansıtan dekorasyon elemanları konak sakinlerinin yaşam tarzındaki Doğu etkisini de ortaya koymaktadır.

Görüldüğü üzere, Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı sakinleri, konakta Batı ile Doğu'nun harmanlandığı bir yaşam tarzı sürdürmüşlerdir. Büyük Salondaki şömine, Küçük Salondaki mangal, Asım Turgut'un Çalışma Odası'ndaki çini soba bir önceki satırda ifade edilen düşüncenin görünümleridir.

Büyük yangından sonra 1912-1914 yılları arasında Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı metruk bir şekilde kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile Ahmet Tevfik Paşa, Londra Büyükelçiliği görevinden ayrılıp ailesiyle birlikte İstanbul'a dönmüştür. 1914-1918 yılları arasında Ahmet Tevfik Paşa ve ailesi konağın yanmamış olan bölümünde ikamet etmişlerdir. 1918 yılında Paşa'nın İsviçre asıllı eşi, buranın güzel manzarasından dolayı otel olarak değerlendirilebileceği fikrini aile fertleri ile paylaşmıştır. Bunun üzerine aile, Almanlara bir otel projesi çizdirtmiştir. Ancak finansman sıkıntısı nedeniyle bu proje hayata geçirilememiştir. Otel projesinin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine, aile konağı kiraya vermek ister, ancak bu da gerçekleştirilemez. Ancak 1930 yılına gelince ailenin otel açma fikri gerçekleşir ve konağın müstemilatına yani Kâtipler Dairesi'ne ekler yapılarak, Otel Miramere adıyla açılır ve işletmeciliğini Ahmet Tevfik Paşa Ailesi üstlenir. Ailenin otel işletmeciliğinde yaşadığı başarısızlıklardan dolayı, Aram Hıdır Bey 1931 yılında otelin işletmesine ortak olmuş, Kâtipler Dairesi'nin yanına yeni binalar eklenmiş ve otelin ismi Park Otel¹⁴ olarak değiştirilmiştir. (Anonim;1993: 465)

Hariciye Nezareti Konağı'nın arsasına eklenen yeni binalar ile ve Kâtipler Dairesi 1979 yılına kadar Park Otel olarak varlığını sürdürmüştür.

Tarihsel süreçte İtalyan Elçiliği olarak başlayan konağın serüveni, Hariciye Nezareti Konağı olarak sürmüş daha sonra da Park Otel olarak turizme hizmet etmiştir. Günümüzde ise yapının bulunduğu arazi üzerinde natamam bir vaziyette metruk bir görünüm arz eden katlı otopark bulunmaktadır.

Kaynakça

Akpolat, Mustafa, "Tanzimat Sonrası Osmanlı Mimarlığı'ndan Bir Kesit: Adana- Mersin Demiryolu İstasyon Binaları", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Yıl:2004, S. 1.

Anonim, "Ayaşpaşa" *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C:I, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 1993, s.465.

BOA, Fon Kodu: İ..HUS., Dosya No:65, Gömlek No:1316/M-020, Tarih: 07/M/1316(Hicri)

BOA, Fon Kodu: İ..HUS., Dosya No:68, Gömlek No: 1316/Ca-105, Tarih: 26/Ca/1316(Hicri)

BOA, Fon Kodu: BEO., Dosya No:1213, Gömlek No: 90954, Tarih: 03/C/1316 (Hicri)

¹⁴ ...Otelin uzun süre işleten ufak tefek, gümüş saçlı, filozof bakışlı, setre pantolonlu "Aram Efendi" (Aram Hıdıryan) Cumhuriyet dönemi otel işletmeciliğinin ustası sayılır. Otelin müşterileri her zaman birinci sınıfı. Zaten şehirdeki otel sayısı iki elin parmakları kadar olduğundan, yabancılar ve Ankara'daki milletvekilleri burada kalırdı. İstanbullular ise daha çok lokantaya gelir ya da pastahanede saatler boyu otururdu. Sigara dumanlarının insanların başının üstünde halkalar ve yollar oluşturduğu bu pastanede, küçük masaların başında diplomat emeklilerinin, tek parti döneminin milletvekillerinin, takır takır kolalı yakalarına parlak bir kravat koymuş taşra zengini tipindeki insanların, uzun süre durgun bir göl içindeki sazlar misali kıpırdamadan durabilmeleri kibarlık gereği idi. Yani Avrupa'da olduğu gibi bir pastahanede uzun süre kalıp kahve içmek, batılılığın vazgeçilmez gereği idi. Yazın pastahanenin bahçesinde Yahya Kemal tespini çekerek hayranları ve çömezleriyle edebiyat ve tarih üzerine ahkam keser, şiirlerinde hep İstanbul'un karşı tarafının güzelliğini ve uhreviliğini dile getirmiş olan şair, bir gece bile o kadar övdüğü eski mahallelerde kalamaz, içini kasvet basarak kapağı Park Otel'e atardı....Bkz. www.istanbullife.org (03.03.2011)

BOA, Fon Kodu: İ..HUS., Dosya No:65, Gömlek No: 1316/M-020 , Tarih: 07/M/1316 (Hicri)

BOA, Fon Kodu: İ..HUS., Dosya No:98, Gömlek No: 1320/R-41, Tarih: 17/R/1320 (Hicri)

BOA, Fon Kodu: Y..A. HUS., Dosya No:432, Gömlek No: 66Tarih: 21/R/1320 (Hicri)

BOA, Fon Kodu: Y..MTV, Dosya No:232, Gömlek No: 118,, Tarih: 20/R/1320 (Hicri)

BOA, Fon Kodu: BEO, Dosya No:1891, Gömlek No: 141801, Tarih: 21/R/1320 (Hicri)

Cezar, Mustafa, *XIX. Yüzyıl Beyoğlusu*, Akbank Yayını, İstanbul, 1999.

Duhani, Naim, *Eski İnsanlar, Eski Evler: XIX. Yüzyıl Sonunda Beyoğlu'nun Sosyal Topografisi*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul, 1984 .

Keskin, Enes, *Kentim İstanbul Semt Kitapçıkları*, Birgün Gazetesi, 21 Kasım 2008.

Koloğlu, Orhan, *Son Sadrazam Milli Mücadele Taraftarı Ahmed Tevfik Paşa*, Doğan Kitap, İstanbul, 2007.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi İstanbul Resim Heykel Müzesi Arşivi Leyla Turgut Terekesi.

Okday, Şefik, *Büyükbabam Son Sadrazam Ahmed Tevfik Paşa*, Ata Ofset, İstanbul, 1986.

Ortaylı, İlber, *Sanayi Çağında İstanbul, Dünya Kenti İstanbul* (Ed. Afife Batur, Haz. Edhem Eldem), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Tarihsiz

Parmaksız, İğüs Esmâ ve Koç, Boale, Pınar, Arşiv, *Kadın, Kimlik: M.S.G.S.Ü. Resim Heykel Müzesi Arşivi'nden Leyla Turgut Terekesi, Kadın Belleğini Oluşturmada Kaynak Sorunu*, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı 20. Yıl Sempozyumu (17-19 Nisan 2009) s. 148-151, Kadir Has Üniversitesi ve Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 2009.

Polat, Mehmet Sadi, *Yakın Tarihimizden - Ahmet Tevfik Paşa ve Park Otel- 3-4*, Önce Vatan Gazetesi, 18.07.2007.

Tekeli, İlhan, "19. Yüzyılda İstanbul Metropol Alanının Dönüşümü", *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, (Yay. Haz: İnalçık, H. ve Seyitdanlıoğlu, M.), Phoenix Yayınları, Ankara, 2006.

Yerasimos, Stefanos, *Batılılaşma Sürecinde İstanbul, Dünya Kenti İstanbul* (Ed. Afife Batur, Haz. Edhem Eldem), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Tarihsiz.

İnternet Kaynakları

[1] www.istanbul.com (10.02.2011)

[2] www.1kadin-1erkek.com/tarih/21720-yelken-tarihi.htm (22.01.2011)

[3] www.istanbullife.org (03.03.2011)

Kısaltma Listesi

a.g.e.:Adı geçen eser

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

MSGSÜ: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Yay. Haz.: Yayına Hazırlayan